

ДИСКУРС-ПОРТРЕТИ ІСТОРИЧНИХ ХАРИЗМАТИЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ НІМЕЧЧИНИ Й УКРАЇНИ (лінгвокультурний аспект)

ПЕТЛЮЧЕНКО Н. В.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

У статті проаналізовано універсальні та специфічні риси історичних харизматичних політичних лідерів Німеччини й України, які представлені у формі дискурс-портретів з урахуванням історичних, соціальних й індивідуальних особливостей німецької та української лінгвокультур.

Ключові слова: харизматичний політичний лідер, дискурс-портрет, лінгвокультура.

В статье рассматриваются универсальные и специфические черты исторических харизматических политических лидеров Германии и Украины, которые представлены в форме дискурс-портретов с учётом исторических, социальных и индивидуальных особенностей немецкой и украинской лингвокультур.

Ключевые слова: харизматический политический лидер, дискурс-портрет, лингвокультура.

This paper deals with universal and specific features of historic German and Ukrainian charismatic political figures, presented as discourse portraits with regard to historical, social and individual traditions of Ukrainian and German linguistic cultures.

Key words: charismatic political leader, discourse portrait, linguistic culture.

Політична харизма належить до найбільш дискусійних феноменів філософії, богослов'я, соціології, історії, політології. Причин для цього декілька: не тільки містична природа харизми, що важко піддається науковому аналізу, а й неоднозначність, непрозорість класичної концепції харизматичного лідерства німецького соціолога Макса Вебера, на яку орієнтуються дослідники вище згаданого явища. Відповідно, виникає ряд проблемних питань: що є джерелом харизми, справжня вона чи штучна, які умови сприяють появі харизматичних особистостей, чи можна назвати конкретні особистісні якості, що роблять людину харизматичною, або чи є сенс говорити про ситуаційний набір ознак, релевантних у конкретному соціальному контексті, що таке харизма: неординарна (вроджена) особистісна ознака або уподобання, які ми приписуємо політичному лідеру, називаючи ці уподобання харизмою, чи можна крізь призму мовлення та жестів людини виявити у неї харизму і надалі сформулювати мовленнєвий паспорт харизматика, наскільки залежать ці ознаки від специфіки лінгвокультурного коду та ін.

Мета статті полягає у визначенні універсальних та специфічних рис особистостей історичних харизматичних політичних лідерів (далі – ХПЛ) Німеччини й України, враховуючи історичні, соціальні та індивідуальні традиції німецької та української лінгвокультур, а також їх вираження у форматі мовленнєвих, або дискурс-портретів. Зазначена мета передбачає вирішення таких завдань:

- 1) виявити універсальні та специфічні риси ХПЛ у кожній з лінгвокультур;
- 2) виокремити біологічні, соціальні, психологічні та індивідуальні компоненти, що становлять підґрунтя дискурс-портретів ХПЛ;
- 3) встановити лінгвокультурні контрасти між особистостями ХПЛ Німеччини й України.

Під час пошуку універсальних ознак особистості ХПЛ було сформульовано гіпотезу про те, що в період кризової або революційної ситуації він відмовляється від раціональних настанов і здійснює емоційний мовленнєвий вплив на аудиторію, яка має стан максимального піднесення, запалу. В такому стані харизматичний лідер здатен сам творити великі ідеї й надихати ними інших. Кризовість політичної ситуації породжує підвищену апелятивність,

запальну забарвленість звернень лідера-мовця до народу. Саме в цей час мовлення політичних лідерів набуває яскраво вираженого закличного (хортаторного) характеру. Отже, до універсальних ознак дискурсів ХПЛ належать: висока піднесеність та апелятивність мовлення [9, с. 9–10].

Спільним для ХПЛ різних лінгвокультур є процес харизматизації політичного лідера, основу якого, за Максом Вебером [18], становить приписування (з нім. – *Zuschreibung*) йому народом харизматичних ознак. Основними етапами перетворення політичного лідера на харизматизованого є:

- відправлення лідером послання народу;
- здійснення впливу через аргументи та заклики,
- усвідомлення народом аргументів і закликів послання;
- збіг породженого змісту з очікуваним;
- піднесення народу;
- здійснення спільних дій на ґрунті довіри;
- виникнення харизматичного екстазу;
- приписування лідеру харизматичних ознак [9, с. 93–94].

Необхідно зазначити, що успішне сприйняття аудиторією всіх складників харизматичного послання – вербального, просодичного і жестового – відбувається за умови максимального збігу характеристик адресанта й адресатів і сприймається останніми як образ харизматичного лідера. У процесі успішної комунікації останнього зі своїми прихильниками вирішальним фактором є підтримка високого рівня спільного харизматичного екстатичного стану адресанта й адресатів, що, передусім, визначається такими характеристиками адресанта – харизматичного лідера: мотивація дій, цілеустановка, емоційний стан, фенотип, зовнішні умови (криза) [9, с. 97–99]. Для аналізу структури особистості ХПЛ вирішальним є вивчення її мотиваційного блоку, оскільки мотивація, комунікативні потреби є визначальними у виборі харизматичним лідером певних мовних стратегій і тактик. Основний мотив дій усіх ХПЛ – це власна глибока та непорушна переконаність у правильності поглядів і дій, спрямованих, насамперед, на зміни структур і відносин вищого порядку (державних, соціальних, моральних), які мають глобальний, месіанський характер.

Спільними ідеалами, або вищими цінностями ХПЛ, є віра в Бога, націю, народ, його історичну місію, єдність і майбутнє країни, її особливий, “обраний” статус. Варто підкреслити, що категорія ідеалу має глибоке соціальне значення. Як правило, відомі історичні харизматичні лідери черпали своє піднесення саме у високих почуттях свободи, рівності, братерства. На відміну від цінностей, які мають для всіх харизматиків універсальний характер, інтереси, як правило, є індивідуальними і визначаються тією групою людей, для яких цей лідер є харизматичним, а також відбивають специфіку національно-культурного коду. Підтримуючи ці інтереси, харизматичний лідер, насамперед, впливає на емоції аудиторії, апелює до них, що виражається можливою відсутністю логічно зв’язаних аргументів піднесеного звернення.

У виявленні контрастивних ознак дискурсів ХПЛ Німеччини й України необхідно виходити, перш за все, зі специфіки західного індивідуального і слов’янського обцинного типів мислення, спираючись при цьому на процедуру ідентифікації особистостей у кожній з лінгвокультур. Зважаємо на те, що в ідеалізованому образі ХПЛ відображується, насамперед, колективна свідомість суспільства, кожна конкретна політична ситуація змушує народ шукати свого політичного ідола [4]. Так, для німецького менталітету характерне сприйняття видатних лідерів своєї країни, передусім, у контексті конкретної історичної ситуації і тієї ролі, яку вони в ній відіграли. Цим визначаються такі міфологеми німецьких політичних харизматів, як “втілення нації”, “рівний Німеччини” (щодо Г. Гагерна), “залізний Канцлер”, “будівник рейху” (О. фон Бісмарк), “заспокійливий фактор для Німеччини в післявоєнні роки”, “пам’ятник свого часу” (К. Аденауер), “канцлер-об’єднувач” (Г. Коль) і т. д. [14; 15; 17]. Для українського менталітету, у свою чергу, характерною є схильність до перетворення людини на легендарну

особистість, національного героя, символ національної української ідеї. Це виражають такі міфологеми, як “видатний син”, “великий учений”, “патріот” (М. Грушевський), “легендарна особистість”, “революціонер-бунтар” (Н. Махно), “відважний борець за незалежну республіку” (С. Петлюра), “природжений вождь”, “символ української національної ідеї” (В. Чорновіл) [1; 2].

Зіставляючи емоційну енергетику харизматичного політичного лідера у двох культурах – Німеччини й України, необхідно враховувати відмінність у розумінні такого терміна, як енергія, що, на думку П. Донця, може бути зарахована до найважливіших культурно-фізичних першо- або глибинних елементів культури різних народів [5, с. 316–318]. Питання про те, чим відрізняються енергетичний потенціал у різних народів, є дискусійним. Німцям, зокрема, властиві високі енергетичні показники щодо збереження прагнення до високих цінностей й стану мобілізованого занепокоєння [16, р. 73]. У Л. Фробеніуса знаходимо таку характеристику відмінностей західної і східної енергетичних специфік (пайдеум), сформульовану в рамках концепції виховання: “Західна пайдеума характеризується “організованим фурором”, постійною силою свого впливу, східна – різкою зміною спокою терпіння й дикого екстазу, тобто нічим не обмеженого буйства. Його сила при цьому незрівнянно більша, ніж у першому випадку” [13, р. 112].

Німецька ритміка також у багатьох моментах відрізняється від російської та української, що виявляється, зокрема, у характері трудової діяльності німців: “Рене Шеваль якось помітив, що знаменита німецька “машина” рухається в досить повільному ритмі, але без зупинок і нервозності. Брак жвавості при цьому коригується за рахунок більшої регулярності. Оскільки німець не дозволяє собі відволікатися і витримує робочий план, він ніколи не запізнюється. Проблеми не поглинають його з головою, а якщо виникають, то вирішуються крок за кроком” [16, р. 15].

Аналізуючи специфіку харизматичного піднесення німецьких і українських політичних лідерів, необхідно також враховувати відмінність між темпераментами і виявами холодності / теплоти міжлюдських взаємин у двох культурах. Так, Н. Бердяєв використовує для опису православної церкви епітет “теплий”, а в українській мові він домінує в поезії Тараса Шевченка, Івана Франка, Миколи Зерова, Миколи Вороного в описах українських ночей, вітрів, взаємин, дахів, будинків та ін. Навпаки, західні культури часто сприймаються носіями інших культур як “холодні”, “мертві”, “такі, що відштовхують”, наприклад, порівняйте враження поляка, що мешкає у ФРН: “Щоразу, повертаючись до Німеччини, я відчуваю, начебто опинився в холодильній камері, у якій з мене вивітрюється польська безтурботність” [5, с. 319].

Проаналізувавши дискурсивні характеристики історичних німецьких і українських харизматичних політичних лідерів [9, с. 435–454], робимо висновок про те, що набір окремих ознак, які складаються в загальну рису “харизматичний”, є досить неоднорідним і варіює від одного лідера до іншого, не виявляючи при цьому суворої фенотипної, гендерної й національної співвіднесеності. Отже, досить складно виявити парадигму “харизматичний :: не харизматичний”, що дозволила б надати цій ознаці категоріального статусу. У цьому випадку може йтися тільки про ідеально-типову парадигму, де харизматична властивість визначається не кількістю ознак, а відповідністю їхньої структури ідеальному типу, тобто чітко організованому інвентарю ознак.

В ідеально-типовій парадигмі харизматичного політичного лідера на історичному й біографічному матеріалі щодо політичних лідерів Німеччини та України встановлено сорок індексів, що створюють мовленнєвий портрет [8; 10; 12], або дискурс-портрет [11]. Параметри дискурс-портрета харизматичного політичного лідера класифікуються за чотирма критеріями: 1) біологічним, 2) соціальним, 3) психологічним, 4) індивідуальним [3].

Біологічний компонент містить у собі п’ять індексів: 1) стать, 2) вік (у період харизматичного лідерства), 3) фенотип, 4) зріст, 5) статура. Соціальний компонент охоплює одинадцять індексів: 1) національність (споконвічність, чужорідність), 2) походження / освіта, 3) релігійність, 4) сфера

діяльності, 5) родинний стан, 6) кризова (революційна) ситуація, 7) подолання ситуації, 8) висування спадкоємця, 9) правляча партія / опозиція, 10) тип суспільства, 11) тип лідерства (посадовий / виборний / ситуативний). Психологічний компонент включає два індекси: 1) тип характеру та 2) ступінь емоційності. Індивідуальний компонент представлений найширше й містить двадцять два індекси: 1) символічні прізвиська, 2) мужність, героїзм, 3) еротична привабливість, 4) магічність, ірраціональність, 5) культ генія часу, 6) тип, характер політичних дій, 7) театральність, схильність до епатажу, 8) зовнішність, стиль, 9) виразна бійцівська позиція, 10) характер публічних виступів, 11) закличність, 12) тембр голосу, 13) просодичні особливості мовлення, 14) культура мови (стандарт / діалект), 15) погляд, 16) жестикуляція, міміка, 17) відмітна ознака, 18) хвороба, 19) твердість, загартованість, витривалість, 20) простота, 21) тип харизми, 22) символічна (міфологічна) характеристика.

З позицій соціально-статусного моделювання мовної особистості в зазначених чотирьох підгрупах дискурс-портретів харизматичного політичного лідера можна виділити стабільні й варіативні характеристики комунікативної особистості мовця. До стабільних зараховуємо біологічні й соціальні індекси, до варіативних – психологічні та індивідуальні індекси. При цьому варіативні індекси уточнюють постійні статусні індекси. Так, наприклад, політичний лідер певної статі й віку, певного інтелектуального та майнового рівня, що належить до певної етнокультурної і соціальної групи, з якою він / вона себе асоціює, поводитиметься в різних ситуаціях відповідно до стереотипів поведінки, властивих йому / їй як носію постійних статусних індексів. Відхилення від прийнятих норм поведінки лише підтверджують це твердження [7, с. 36].

Зіставлення зазначених індексів дискурс-портретів історичних харизматичних політичних лідерів підтвердило наявність у німецькій та українській лінгвокультурах інтегральних і диференціальних ознак, а також встановити типологію носіїв політичної харизми.

Так, біологічний компонент дискурс-портрета історичних харизматичних лідерів Німеччини й України містить низку спільних і відмінних ознак. Насамперед, усі досліджувані лідери обох країн є представниками чоловічої статі (індекс 1). Вивчення питання про жіночу харизму стало можливим тільки на початку XXI століття, коли на політичній арені з'явилися сильні лідери-жінки, що зуміли як і чоловіки взяти на себе керування країною чи політичними рухами. Спроба вивести середню вікову межу харизматів, обмеживши її 40–60-ми роками, виявилася невдалою (індекс 2). Справді, більшість німецьких і українських лідерів актуалізували свій харизматичний потенціал у зазначеному віковому проміжку (наприклад, Г. Гагерн, А. Гітлер, В. Брандт, В. Чорновіл та ін.), однак вік К. Аденауера (73?87 років), а також Н. Махна (29 років) і С. Бандери (20 років) не дозволяють зарахувати вікову ознаку до універсальних індексів ХПЛ у цих двох групах.

Фенотипний індекс (3), пов'язаний з належністю лідерів до слов'янського або німецького фенотипу, значною мірою є диференційним для кожної групи політичних харизматів. У таких фізичних характеристиках німців і українців, як зріст і статура, також виділяємо певний диференціал. Так, наприклад, серед українських харизматів переважають лідери маленького й середнього зросту зі статурою від звичайної до сухорлявої (М. Грушевський, Н. Махно, Б. Хмельницький, І. Мазепа), серед німецьких – домінують лідери високого зросту з масивною статурою (усі, за винятком А. Гітлера та В. Ульбріхта).

У соціальному компоненті мовного портрета німецьких і українських політичних лідерів універсальними для двох націй є такі індекси: національність (споконвічність, чужорідність), сфера діяльності, кризова (революційна) ситуація.

У своїй сфері діяльності (індекс 4) усі німецькі й українські лідери є публічними особами, керівниками партій, рухів, при цьому німецькі політики посідають, в основному, високі державні посади (голова урядів, президент), тоді як українські харизматичні лідери є гетьманами, отаманами, керівниками повстанських й опозиційних рухів (виняток становить М. Грушевський, який став першим Президентом України у 1918 р.).

Інтегральним для двох груп політиків є й індекс кризової ситуації (6), під час якої вони здійснювали харизматичне керування масами. При цьому розмах кризи у кожній підгрупі має різний масштаб. Так, українські харизматики переважно керували повстаннями, національно-визвольними й дисидентськими рухами або у відкритій революційній боротьбі, або в умовах підпілля. Німецькі політики виявляли лідерську харизму під час мирних політичних криз, післявоєнного відновлення й подальшого розколу Німеччини, хоча керування в періоди воєнних дій є спільним для обох груп політиків.

Національна споконвічність (1) і релігійність (3) також є спільними індексами для ХПЛ обох країн. Виняток становлять А. Гітлер, австрієць за походженням, а також штучно харизматизований В. Ульбріхт, який був атеїстом, що тільки підтверджує універсальність ознаки релігійності для харизмоносія. Інші індекси соціального компонента дискурс-портрета харизматичного політичного лідера варіюють у кожній з підгруп і не є стабільними.

У психологічному компоненті мовленнєвого паспорту харизматиків спільним для німецьких і українських політиків є індекс 2. Причому він у кожного політика має різний ступінь вираженості. Так, сильною емоційністю серед німецьких харизматів характеризуються А. Гітлер і В. Брандт, серед українських – Б. Хмельницький, Н. Махно, В. Чорновіл. Відсутність такої ознаки відзначено тільки в одного німецького харизматика – К. Аденауера.

В індивідуальному компоненті дискурс-портрета найскладніше знайти індекс, спільний для всіх харизматиків в обох групах політиків, оскільки саме тут виявляються індивідуальні особливості політичних лідерів як з огляду на міжнаціональні зіставлення, так і всередині цих груп. Пошук індивідуальної “універсалії” обмежується спільними для всіх політиків індексами: “виразна бійцівська позиція” (9) і “високий ступінь закличності” (11).

На жаль, у цій групі індексів не вдалося виділити єдину просодичну, тембральну й жестову універсалію, що могла б слугувати диференціалом харизматичної просодії й харизматичної кінетики політичного лідера в різних культурах. У групі німецьких харизматів ораторський вияв натхненної екстатичності знаходимо тільки у трьох політиків: Г. Гагерна, А. Гітлера та В. Брандта. Зовнішня виразність і високий ступінь закличності промов першого виявилися в таких паравербальних компонентах мовлення, як потужний, сильний голос, активна міміка, а також у здатності контролювати дії публіки візуально. Харизматична екстатика А. Гітлера відображується в рапсодичній просодії його промов і надмірній перебільшеності жестикуляції. Патетика й закличність В. Брандта також виявляються на рівні просодії та знаходять свій вияв у неповторній ритміці, комбінаториці уповільнень, пауз, а також в індивідуальному наголосі, що створювали ефект “внутрішнього обмірковування”.

У групі українських політичних лідерів ораторська харизма спостерігається у Н. Махна, С. Петлюри, С. Бандери, В. Чорновола, у яких знаходимо певні фонаційні особливості просодії та тембральних характеристик піднесеного голосу. Особливу увагу в цьому контексті слід звернути на “карбовану” просодію і ясний дзвінкий голос С. Бандери, співучий теноровий голос Н. Махна та його “урочисту” просодію, а також твердий, рішучий голос В. Чорновола.

Визначаючи типологічні особливості ХПЛ Німеччини й України, використовуємо п’ять типів харизматичної ідентичності: харизматик-месія; харизматик-мілітарист; харизматик-популіст; харизматик-інтелігент; харизматик-маргінал [6], які володіють харизмою, виявляють її лише у кризових, межових ситуаціях у суспільстві й персональному житті.

Так, аналіз дискурсивних характеристик політичних лідерів періоду 1848–1918 рр. дозволяє зробити висновок про те, що Генріх фон Гагерн та Отто фон Бісмарк мали стійку політичну харизму, тому можуть бути охарактеризовані як харизматики-популісти. Тоді як Пауль фон Гінденбург, що найактивніше реалізував себе у військовому середовищі, належить до харизматиків-мілітаристів. Складним видається визначення харизматичного статусу Вільгельма Другого, котрий, з одного боку, не мав лідерської харизми, а з іншого, – виявляв певні риси харизматика-месії.

У межах типології харизматичних лідерів А. Гітлер також може бути охарактеризований як харизматик-месія. При цьому необхідно зазначити, що він усвідомлено дотримувався аскетичного способу життя, самодисципліни, ретельно працював над власним іміджем, не дозволяв фотографувати себе в певних ситуаціях, наприклад, в окулярах, уві сні або під час занять спортом, а надавав перевагу сценам з ефектною появою, наприклад, під час польоту на літаці в період передвиборної кампанії під девізом, що можна було розтлумачити подвійно – *Hitler über Deutschland!* (*Гітлер над Німеччиною / вище Німеччини!*). Робимо висновок про існування стратегій інсценованої харизми в месіанському образі А. Гітлера.

Співвіднесення дискурсивних характеристик німецьких політичних лідерів періоду післявоєнного розколу Німеччини (1949–1989 рр.) з певним типом харизматичного лідера дозволяє охарактеризувати Віллі Брандта й Конрада Аденауера як носіїв геничної (справжньої) харизми, а у типології харизматичних лідерів віднести їх до групи харизматиків-маргіналів. Таке визначення пов'язується з діяльністю цих лідерів у період межової для Німеччини екзистенційної ситуації (післявоєнна відбудова й розкол). При цьому необхідно підкреслити відсутність амбівалентності таких лідерів: В. Брандт та К. Аденауер були творчим началом, дозволили німецькому суспільству знайти нові орієнтири в післявоєнному розвитку, не претендуючи при цьому на руйнацію старої системи західного суспільства. На противагу цим політикам В. Ульбріхт може бути схарактеризований як харизматик-популіст, харизма якого інсценована і була лише спробою стилізації харизматичного образу політичного лідера НДР.

Як зазначалося вище, процес об'єднання Німеччини у 1989 р. пов'язувався не лише з ім'ям Г. Коля, а й з його безпосереднім фізичним утіленням. Проте в типології харизматичних лідерів характеризуємо його як харизматика-маргінала, чия харизма виявляється у кризовий період і зникає при переході до бюрократичного типу керівництва. Такий тип харизми ґрунтується не на особистісних якостях, а на історичному значенні здійсненої справи.

Говорячи про типологію українських харизматичних політичних лідерів, зокрема про харизматиків воєнних і революційних періодів 1900–1945 рр., можемо дійти висновку про героїчний характер політичної харизми та її взаємозв'язок з боротьбою за національний суверенітет України. Так, М. Грушевський – харизматик-інтелігент, який маніфестує себе в гуманітарній сфері суспільства. Водночас Н. Махно, С. Петлюра і С. Бандера – це харизматики-маргінали, які виявили себе у межовій революційній ситуації в Україні. В. Чорновіл – харизматик-месія, що має істинну харизму та яскраві риси пасіонарності.

Ураховуючи отриманий набір харизматичних індексів у дискурс-портретах політичних лідерів, визначаємо базовий коефіцієнт харизматичності, що ранжується від 1 до 40 балів. Кількість балів підраховуємо так: наявність індексу оцінюється одним балом, відсутність індексу – 0 балів, відсутність інформації про цей індекс – 0,5 бала. Маркування індексу в таблицях дискурс-портретів подані за допомогою дробу (наприклад, +/1). Наявність індексів у рівному обсязі або такому, що перевищує 70% (тобто не менше 28 балів), дозволяє говорити про високий ступінь харизматичності образу політичного лідера. Пропонуючи таку систему індексів, визначаємо, хто з політичних лідерів має максимальний набір харизматичних ознак, тобто може бути включений до харизматичної парадигми або, навпаки, виключений з неї.

Для встановлення того, який з набору індексів у дискурс-портреті політичного лідера є найбільш істотним для визначення сили його політичної харизми, кожному індексу в пропонованій парадигмі привласнено ваговий коефіцієнт діапазоном від 1 до 3, що відображає можливу градацію цієї ознаки за ступенем її виразності. Це стосується, насамперед, таких психологічних і індивідуальних компонентів дискурс-портрета, як емоційність, героїзм, еротична привабливість, театральність, закличність та ін. Індокси, які не можуть бути виражені градуально (наприклад, стать, релігійність, родинний стан), як правило, належать до біологічних і соціальних компонентів та оцінюються за їхньої наявності або відсутності в парадигмі

(1/0). До базового коефіцієнта харизматичності додається її індивідуальний коефіцієнт, що маркується через другий знак дробу (наприклад, 1/3). Наприкінці колонки дискурс-портрета кожного політичного лідера наводяться показники базового й індивідуального коефіцієнтів їхньої харизматичності (наприклад, 37,5 – базовий; 49,5 – індивідуальний).

Отже, величина харизматичного коефіцієнта складається з базових індексів, які дозволяють віднести того або іншого лідера до харизматичного типу, а також індивідуальних індексів, що є визначальними в харизмі кожного з політиків. Зазначимо, що у групі німецьких харизматичних політичних лідерів максимальний набір базових та індивідуальних харизматичних індексів мають Адольф Гітлер (36,5/47,5), Отто фон Бісмарк (35,5/41,5) та Віллі Брандт (34,5/45,5). Вальтер Ульбріхт, у свою чергу, загалом не набирає необхідної кількості базових індексів (27,5), що свідчить про штучність його харизматичного образу. У групі українських харизматичних політичних лідерів максимальний набір базових та індивідуальних харизматичних індексів мають Б. Хмельницький (37,5/49,5), Н. Махно (37/49), І. Мазепа (36,5/45,5) і В. Чорновіл (36/42). Згадані політичні лідери обох націй є носіями сильної політичної харизми.

Отже, до універсальних рис особистості ХПЛ належать висока піднесеність та апелятивність мовлення, що зумовлено кризовою або революційною ситуацією. Контрастивні ознаки дискурсів ХПЛ у лінгвокультурах Німеччини та України визначаються специфікою західного індивідуального та слов'янського общинного типів ментальності, а також емоційною енергетикою, що виражається у характері сприйняття видатних лідерів своєї країни народом і фіксується у відповідних міфологемах. Як будь-яка ідеально-типова конструкція, образ харизматичного політичного лідера є моделлю, що не має буквальних аналогів у дійсності і відображає певну споглядацьку або дослідницьку позиції з їхнім індивідуальним ракурсом вивчення. Тому підкреслюємо, що розроблені дискурс-портрети німецького й українського харизматичного політичного лідера, безвідносно до оптимальності набору релевантних ознак, є релятивними і можуть бути доповнені іншими ознаками за умови зміни дослідницької епістемі. Перспективами подальшого дослідження особистостей ХПЛ у різних лінгвокультурах є вдосконалення запропонованої парадигми оцінювання харизматичних ознак політичної фігури завдяки включенню до неї сегментних та супрасегментних параметрів мовлення, а також використання цієї парадигми для аналізу харизматики релігійного, академічного та акторського дискурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аршинов П. А. История махновского движения / Петр Андреевич Аршинов. – М. : Терра, 1996. – 496 с.
2. Волковинський В. Нестор Махно : легенда і реальність / Валерій Волковинський. – К. : Perlit production Ltd., 1994. – 262 с.
3. Вострякова Н. А. Коннотативная семантика и прагматика номинативных единиц русского языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Н. А. Вострякова. – Волгоград, 1998. – 22 с.
4. Додонов Р. А. Этническая ментальность : Опыт социально-философского исследования / Роман Александрович Додонов. – Запорожье : РА "Тандем-У", 1998. – 192 с.
5. Донец П. Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации : научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики : [монография] / Павел Николаевич Донец. – Харьков : Штрих, 2001. – 386 с.
6. Зинев С. Н. Проблема влияния харизматических личностей на региональную политику в свете конфликтологической парадигмы / С. Н. Зинев // Актуальные проблемы политической регионалистики : сб. науч. ст. – Ставрополь : Изд-во СГУ, 2004. – Вып. 1. – С. 27–30.

7. Карасик В. И. Речевое поведение и типы языковых личностей / В. И. Карасик // Массовая культура на рубеже XX–XXI веков. Человек и его дискурс : сб. науч. тр. / Под ред. Ю. А. Сорокина, М. Р. Желтухиной. – М. : Азбуковник, 2003. – С. 24–45.
8. Крысин Л. П. Современный русский интеллигент : попытка речевого портрета / Л. П. Крысин // Русский язык в научном освещении. – 2001. – № 1. – С. 90–107.
9. Петлюченко Н. В. Харизматика : мовна особистість і дискурс : [монографія] / Наталія Володимирівна Петлюченко. – Одеса : Астропринт, 2009. – 464 с.
10. Потапова Р. К. Язык. Речь. Личность / Р. К. Потапова, В. В. Потапов. – М. : Языки славянской культуры, 2006. – 496 с.
11. Ухванова–Шмыгова И. Ф. Речевой портрет политического лидера : Новые подходы в рамках дискурс-исследований / И. Ф. Ухванова–Шмыгова // *Respectus philologicus*. – 2002. – № 1. – С. 24–40.
12. Черняк В. Д. наброски к портрету маргинальной языковой личности / В. Д. Черняк // Русский текст : рос.-амер. журн. по рус. филологии. – СПб., 1994. – № 2. – С. 115–130.
13. Frobenius L. Paideuma. Umrisse einer Kultur und Seelenlehre / L. Frobenius. – Düsseldorf : Diederichs, 1953. – 113 s.
14. Jansen Ch. Otto von Bismarck : Modernität und Repression? Gewalttätigkeit und List. Ein absolutistischer Staatsdiener im Zeitalter der Massenpolitik / Ch. Jansen // *Charismatische Führer der deutschen Nation*. – München : R. Oldenburg Verlag, 2004. – S. 63–84.
15. Möller F. Heinrich von Gagern. Charisma und Charakter / F. Möller // *Charismatische Führer der deutschen Nation*. – München : Oldenburg, 2004. – S. 43–62.
16. Nuss B. Das Faustsyndrom : ein Essay über die Mentalität der Deutschen / Bernard Nuss. – Bonn, Berlin : Boouvier, 1992. – 213 s.
17. Wolfrum E. Konrad Adenauer : Politik und Vertrauen / E. Wolfrum // *Charismatische Führer der deutschen Nation*. – München : R. Oldenburg Verlag, 2004. – S. 171–193.
18. Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie / Max Weber. – Paderborn : Voltmedia, 2006. – 1311 s.

*Дата надходження до редакції
03.04.2011*